

עד-כאן 13

הידיעון למחנכים להיסטוריה בחמ"ד

משולחן המפמ"ר

בלהה גליקסברג- מפמ"ר היסטוריה ומפ"א אזרחות בחמ"ד

מחנכים להיסטוריה יקרים!

מתכבדת לשלוח לעיונכם את 'עד-כאן' 13, השני לשנה"ל תשע"ז. זהו עד-כאן 'הבר מצווה' שלנו. רגע חגיגי. החגיגות באה לידי ביטוי גם בכך שבימים אלו ממש נפתח 'שבוע חמ"ד' המעלה על נס את חזון ויעדי החמ"ד ועשייתנו בתחומים אלו. עשייה שמתרחשת לאורך כל השנה אך בשבוע זה מקבלת ביטוי פומבי. מצרפת קישור [לסרטון](#) שבוע החמ"ד. שבוע חמ"ד שמח לכולנו!

זו הזדמנות מצוינת עבורי לשתף אתכם בכמה נושאים הנמצאים על שולחן-העבודה של הפיקוח על היסטוריה ואזרחות בחמ"ד.

בתקופה האחרונה אנחנו עסוקים בכמה עניינים במקביל (כדרכנו...). הראשון שבהם הוא הערכת בחינות הבגרות של מועד החורף. אנו מסיימים את התהליך ממש בימים אלו. ברכת תודה לכל צוות המעריכים על המסירות הרבה והמקצועיות. אתגר לא פשוט להעריך בחינות במקביל לעבודה בבית הספר ועוד בימי אירועי פורים. תודה גדולה לכולם. אשתף בנפרד בתובנות מתהליך ההערכה.

בימים אלו יצאנו בפרסום לקורס המקוון ממיר הבגרות בהיסטוריה חמ"ד (תכנית באר חמ"ד). מיד לאחר הפרסום ותוך שעות ספורות קיבלנו למעלה מ-25 בקשות הצטרפות של בתי ספר שהגישו את מועמדותם להצטרף לפיילוט בשנה"ל תשע"ח.

ובכן, במה מדובר למי שעדיין לא נחשף לתכנית החדשנית? הקורס המקוון הוא פריצת דרך פדגוגית, שבה ההוראה והלמידה בתכנית הם על פי תכנית הלימודים בהיסטוריה חמ"ד, אך

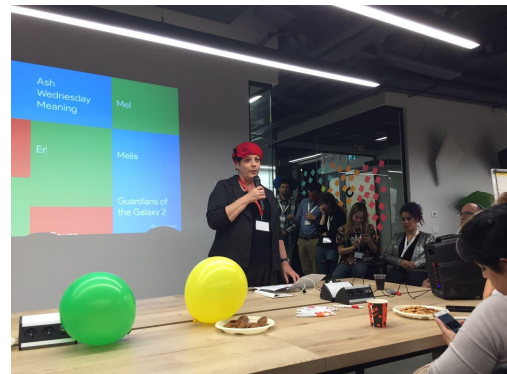
באופן שונה מהרגיל. במסגרת התכנית מתוקשבים כל נושאי הלימוד. כל נושא המופיע בתכנית הלימודים יילמד באופן המשלב שיעורים מקוונים שבהם ייעשה שימוש בכלים דיגיטליים לשם יצירת חוויה לימודית משמעותית, ושיעורים פנים-אל-פנים שבו יבואו לידי ביטוי עקרונות 'לב לדעת' (חיבור אישי, רלוונטיות, ערכים ועוד). תפקידו של המורה הוא ללוות את תלמידיו במסע האישי שהם עושים בתוך החומר הנלמד. כל תהליך הלמידה יתקיים במסגרת שיעורי היסטוריה (כולל השיעורים המקוונים). הקורס ממיר את ההיבחות בבחינת בגרות חיצונית וציון הבגרות ייקבע בהערכה פנימית ויורכב ממטלות מצטברות לאורך כל תהליך הלמידה. בשנה"ל תשע"ח נצא לדרך במסגרת 'פיילוט' שיוכלו להשתתף בו 10-15 כיתות י' בלבד. על מנת להצטרף לתכנית יש לעמוד בתנאי סף המפורטים בקישור שאותו יש למלא בהקדם (למי שמעוניין...) ולא יאוחר מיום שני כ"ב אדר 20.3.17: [טופס רישום](#).

לפניכם קישור למצגת בנושא: [טעימה קטנה...](#)

לאחר ה-20.3.17 (מועד סיום ההרשמה) תישלחנה הודעות לבתי הספר על ההחלטה שהתקבלה בעניינם.

על מנת לקדם את הפיתוחים הטכנולוגיים בהתאמה למטרות הפדגוגית בקורס המקוון התקיים ליל-שימורים 'מוקאתון', שבו חברו יחד אנשי טכנולוגיה (מתכנתים וטכנו-פדגוגים) ומדריכי היסטוריה בחמ"ד לחשיבה משותפת ולפיתוח פתרונות טכנולוגיים שיעבירו את הוראת היסטוריה בחמ"ד לעולם המקוון.

ה'מוקאתון' התקיים במשרדי 'ישראל דיגיטלית' בהשתתפותו של ד"ר מוישי וינשטוק יו"ר המזכירות הפדגוגית הסתיים בשעת לילה מאוחרת בפרזנטציות של עשר (!) הצעות מדהימות ויצירתיות שחלקן ישולבו בשיעורים המקוונים שלנו. תודה למדריכים שלנו המדהימים שלקחו חלק בקבוצות החשיבה ב'מוקאתון'. מצורפות תמונות להתרשמותכם.

בפרק הזמן הקצר שבין פורים לפסח מצפה לנו תקופה אינטנסיבית עמוסת פעילויות של הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד.

אין לך ימים מיוחדים יותר מהימים בתווך המקשרים בין פורים לפסח. ימים אלו מבטאים בסמיכותם את המעברים שיש לנו לאורך כל דפי ההיסטוריה של עמינו. במעברים הללו שבין שני החגים, האחד מדברי חכמים והשני מן התורה, מתקיים דיאלוג מתמיד שבין גלות וגאולה במובן הרעיוני, וללא קשר לרצף כרונולוגי. פורים מבטא את חולשתה של הגלות, והישרדותו של העם בדרך ניסית נסתרת מהכחדה וכל זה בליבה של הגלות. לעומת פסח, שמבטא את היחלצותו של העם בניסים גלויים מהגלות אל הגאולה, הנמצאת במקום אחר מחוץ לגלות. ללמדנו שגלות וגאולה שזורים הם לאורך כל מסע ההיסטוריה של עמנו ומלווים הן במיני ניסים, ונדע ונאמין שמול עיננו מתרחשים תהליכי גאולה המעוגנים הם בחזונום של נביאי ישראל.

השבוע אנו מסיימים בשעה טובה עם סדרת המפגשים בנושא 'צעד בצעד' – הוראת היסטוריה בכיתה הטרוגנית בהנחייתה של המדריכה רחלי פריד במפגש אחרון במרכז הפסג"ה בבאר שבע. תודה לכל המורים ששיתפו אותנו במשובים מן החוויה המשמעותית שעברו במפגשים אלו. בעקבות בקשותיכם, אנו מתכננים לשלב מפגש בנושא בתכנית ההשתלמויות המחוזיות של השנה הבאה.

ביום שלישי כ"ג אדר 21.3.17 יתקיים שיעור סינכרוני בנושא 'הרב גורן- קוים לדמותו ומורשתו' שיועבר על ידי אבי רט. הנכם מוזמנים להצטרף לשיעור. יש להירשם בטופס ההרשמה. כל שאר הפרטים [בקישור המצורף](#).

בקרוב מאוד נתחיל בסדרת הסיוורים הלימודיים שאנחנו מציעים לכם ברחבי הארץ. ביום רביעי ב' ניסן 29.3.17 יתקיימו שני סיוורים – בלוד ובחיפה. הסיוורים הם חלק מסילבוס ההשתלמויות המחוזיות אך כלל המורים מוזמנים להשתתף בהם. מומלץ וחוייבתי. מצורפת [ההזמנה](#).

במועד זה יתקיים גם יום ההכנה לכל התלמידים שעלו לשלב הגמר בחידון להנחלת מורשת השואה (שיתקיים ביום השואה). על החידון הפומבי תישלח הזמנה בנפרד. יישר כוח לכל המורים שעודדו את תלמידיהם להשתתף בחידון, אליו נגשו כאלף תלמידים.

וממש לקראת היציאה לחופשת הפסח תתקיים פעילות נוספת והיא מפגש מפמ"ר עם רכזים ומורים להיסטוריה המלמדים בבתי ספר מקיפים וכפרי נוער המבקשים לקחת חלק בדיון של חשיבה משותפת על אתגרי לימודי היסטוריה בחמ"ד במוסדות חינוך אלו. המפגש יתקיים בתיכון אדר, רחוב יונה 74 פתח תקווה. על המבקשים להשתתף בדיון יש למלא את [טופס הרישום](#).

ומה בעד-כאן שלפנינו?

המדריך שי אפרתי ישתף בחוויותיו כחבר בצוות הפיתוח של הקורס המקוון ממיר הבגרות. המדריכה מרים אנגלמן תציג בפנינו תובנות מהעברת שיעור היסטוריה בווטס-אפ, כולל מערך השיעור.

המורה מיכל קלימיאן תספר על החוויה המרגשת של ראיונות בני הקהילה האתיופית במסגרת תכנית חמ"ד ועד.

המורה שושי שדה תשתף בדרך חיבור ייחודית בין היסטוריה לאנגלית ובין בית הספר הימי לנושא ההעפלה.

מדריך התקשוב אוריאל אסולין יציג בפנינו ביצוע סקר מקוון במסגרת פינתו 'כלי בקליק' והמדריכות הדר ברודמן ושרית יפה כתבו מערך שיעור מרתק בנושא – מלחמת ששת הימים ואיחוד העיר. נושא המתחבר היטב גם לתכנית הלימודים וגם לציון 50 שנה למלחמת ששת הימים ושחרור ירושלים. ונסיים בכניסה פנימה למוזיאון לוחמי הגיטאות הפותח את שעריו בפנינו.

ברכת תודה לאוריאל אסולין, המדריך הארצי לתקשוב בהיסטוריה חמ"ד על השותפות בהפקת העד-כאן.

נשמח שתשתפו אותנו ביודמות שאתם מובילים בכיתותיכם ונפרסם בעד-כאן הבא.

הערכה רנה

למה

מיומנו של חבר בצוות הפיתוח של הקורס המקוון (תכנית באר חמ"ד) שי אפרתי - מורה להיסטוריה ואזרחות תיכון אמי"ת יהודה עפולה.

לפני יותר משנה ישבנו, חברי צוות הפיתוח של תוכנית הקורס המקוון ממיר הבגרות בהיסטוריה-חמ"ד ושוחחנו עם חוקרת מהאוניברסיטה הפתוחה. היא מקדמת את כל נושא הקורסים המקוונים הפתוחים באינטרנט, נושא שהולך וצובר תאוצה בשנים האחרונות בעולם האקדמי. כולנו מכירים את זה, היא הדגישה - אין היום כמעט מורים שלא עברו קורס מקוון אחד או שניים, וכיום יותר ויותר סטודנטים ממירים את הנוכחות הפיזית בין קירות האוניברסיטה בלמידה מרחוק. הבעיה היא, כך היא טענה, שזה פשוט לא עובד. הנתונים מדברים בעד עצמם: שיעור הלומדים שמסיימים קורסים מקוונים בתשלום עומד על המספר הזעום של 15%. כן, קראתם נכון, חמישה עשר אחוז. קורסים חינוכיים עומדים על שיעור מסיימים מגוון עוד יותר - ארבעה אחוזים בלבד. "אם תמשיכו לעשות את אותו הדבר כמו כולם", היא הזהירה אותנו, "אז גם תקבלו את אותן התוצאות כמו כולם".

ישבנו מולה וגירדנו בפדחת. אלו היו נתונים לא פשוטים לעיכול, והם העמידו בסימן שאלה גדול את כל מה שניסינו לעשות בחודשים שקדמו לכך. אם מפתחי הקורסים המקוונים לא הצליחו לפתח את השיטה, מי אנחנו הקטנים שנעשה את זה?

בחוויה שלי כחבר בצוות הפיתוח, השיחה הזו הייתה רגע מכונן, הרגע שבו הבנתי שהאתגר שאני ניצב בפניו הוא לא סתם עוד כתיבת מערך שיעור, אלא בנייה של משהו אחר לחלוטין; משימה גדולה וקשה ברמה המקצועית, שקוראת תיגר על כוחות גדולים מאוד. האם נצליח להכות את השיטה? האם נצליח להביא את הלומדים העצמאיים למעורבות בלמידה, ולגרום להם להמשיך ולהתקדם בין החוליות שמרכיבות כל יחידה, ובין היחידות שמרכיבות את הקורסים שלנו?

תנאי הפתיחה שלנו שונים, כמובן. אלו לא השתלמויות מורים ואפילו לא קורסים אוניברסיטאיים: הלמידה תיעשה בכיתה, תחת פיקוח די רציף של המורה, ובכל שבוע התלמידים יצברו לעצמם את ציון הבגרות שלהם; המוטיבציה החיצונית לעבודה היא ברורה ומיידית. המשימה היא להתגבר ולהתעלות מעבר למחויבות החיצונית, ולהצליח לעורר בלומדים מוטיבציה פנימית, מעורבות אמיתית ועמוקה בלמידה, סקרנות לשם הסקרנות ושאר כל הדברים היפים שאנחנו רוצים שיהיו, כמחנכים להיסטוריה. זה כבר עניין אחר לגמרי. אז מה עושים? שאלה טובה. יש לקחים טכניים שאפשר ללמוד מטעויות של אחרים (ויש הרבה כאלה...), יש רעיונות יפים ומעוררי השראה שרצים באינטרנט ויש צוות מעולה ומקסים שיודע לתת רעיונות טובים וגם ביקורת בונה. אבל בעיניי הדגש המרכזי הוא לזכור תמיד, כמו שניסחה את זה ענת בזק, שאנחנו לא כותבים עוד ספר לימוד בהיסטוריה; כאלו יש כבר מספיק, והעלאה של הכול לאינטרנט לא תשנה מהותית שום דבר. מול העיניים תמיד צריכה לעמוד דמותם של התלמידים והתלמידות שלנו. הם יושבים לצדי מול המחשב כשאני שובר את הראש ומנסה לחשוב מה יגרום להם להישאר איתי, להמשיך לחוליה הבאה, לשאול שאלות חקר טובות, להיות מעורבים בסיפור ולחוות דעה עליו, למצוא מקור או תמונה ולהעלות אותם... ניטשה כתב: "אהוב את אויביך, כי הם מפיקים ממך את הטוב ביותר". חמישה-עשר האחוזים העולמיים הם האויב שלנו, והם סוחטים מאיתנו כל טיפת יצירתיות. אני רוצה להאמין שבע"ה - המאמץ יצליח, והתוכנית המדהימה הזו באמת תעודד לומדים סקרנים, מעורבים ועצמאיים, ותוביל לשינוי שאנחנו רוצים להוביל.

— שמרו את התאריך —

הכנס השנתי של המחנכים להיסטוריה ואזרחות בחמ"ד יתקיים גם השנה במסגרת הכנס למנהיגי הינוך שיתקיים אי"ה ביום שני ט"ז תמוז ד.ג.ס.נ בבנייני האומה.

נושאו של הכנס השנה הוא:

'היסטוריה בכיפה סרוגה'

פרטים יפורסמו בקרוב!

נא לטעון את הפלאפונים, השיעור מתחיל!

מרים אנגלמן - מחנכת להיסטוריה בחמ"ד אמי"ת כרמיאל ומדריכה להיסטוריה במחוז צפון "פלאפונים פנימה, ספרים ומחברות החוצה" - נדמה כי כל מורה בעידן שלנו משמיע משפט זה לעתים קרובות. הרשתות החברתיות, ובראשן הווטסאפ- הזמינה בכל עת ובכל מקום, נתפסות כגורם המפריע ללמידה ובוודאי לשיעורי ההיסטוריה ה"רציניים" שלנו. האמנם?

ברצוני לשתף אתכם בחוויה אחרת שעברתי בחודש האחרון בעת שהעברתי שיעור ווטסאפ לתלמידותיי. השיעור התקיים בשעות הערב, כשכל אחת מאתנו נמצאת בפינה הנוחה לה, אך כולנו מרוכזות סביב שיעור ההיסטוריה שלנו.

מזה שנים אחדות מפעילים אגף א' לפיתוח פדגוגי במזכירות הפדגוגית והמפמ"רים תכנית בשם 'צו 8 חינוכי' שבמסגרתה מתקיים מדי שנה שבוע של מערך שיעורים מקוון, הכולל שיעורים בתחומי הדעת השונים ומיועד לתלמידים בכיתות שונות במערכת החינוך. מערך זה מתרגל הפעלת שגרת לימודים מרחוק בשעת חירום, כלומר במצב בו נמנע מהלומדים להגיע לביה"ס לתקופת זמן של ימים עד שבועות. סוגי החירום יכולים להיות חירום בטחוני או חירום הנגרם מתופעות טבע קיצוניות. במצבים קיצוניים אלו ידאג משרד החינוך לא רק לפעילויות ייעוציות מפיגות חרדה אלא גם להמשך הלמידה בתחומי הדעת השונים.

בזמן חירום כזה, כאשר נמנע הכינוס הרגיל של התלמידים במרחב הכיתתי, ניתן לעשות שימוש בטכנולוגיות למידה מרחוק המאפשרות לנתק את הלמידה מתלות בכבלי המרחק והזמן. הלמידה מרחוק מאפשרת גישה לתלמידים ולמורים מכל רחבי הארץ (ואף העולם) לאתרי תוכן, סרטוני וידאו, ספריות דיגיטליות ומוזיאונים וירטואליים וכמובן למאגרי תמונות, מצגות וכדו'.

בשנה"ל הנוכחית נעשה, לראשונה, ניסיון לנהל עם התלמידים שיעור המועבר דרך ה WhatsApp שיעור שאינו מחייב את התלמיד לשבת במהלך השיעור מול מחשב. מיזם שיעור WhatsApp מיועד לתלמידי החטיבה העליונה בלבד שכן שירותי ווטסאפ מותרים על פי תנאי השירות שלהם מגיל 16 בלבד (כיתה י').

במסגרת הכתבה אתאר את ההתנסות שעברתי ואשלב המלצות למערך שיעור מסוג זה. בחרתי בהעפלה בנושא לשיעור, בשל רוחב היריעה של המקורות המגוונים, כולל המקורות האינטראקטיביים בנושא. התמקדתי בהעפלה בשנים שלפני מלחמת העולם השנייה כדי להכניס את התלמידות לאווירת הנושא וליצור מבוא בתחום הידע, אך לא פחות חשוב – גם בתחום הערכי-

¹ [קישור](#) ל:שאלות ועובדות למקרה התלבטות "האם לעשות/ להימנע" בפעילות בשירותי רשת

רגשי. בכיתה אנו נוטים, לעתים קרובות, לדלג על תחום הלמידה הרגשית ולהתמקד בתחום התוכן. הוראה באמצעות הווסטאפ מזמנת גם חוויה ומאפשרת הבעה רגשית באמצעות האימוג'י. להדגמה - אחת התמונות שהעליתי בשיעור הייתה התמונה הבאה :

לידות בספינות המעפילים: למעלה מ-20 תינוקות נולדו בהפלגות עליה ב'.

התינוקות שבתמונה, גליה שמה, נולדה בלידה מסובכת בספינה 'ירושלים הנצורה'; מחזיק אותה מיילדה, מלווה הספינה איש הפלי"ם משה דפני ("הסיילור"), שכל "ניסיונו" ביילוד היה, לדבריו, "שראיתי המלטות ברפת" (התמונה צולמה במעבר למעצר בקפריסין)². כשהעליתי אותה בפני התלמידות ממש "שמעתי" את אנחת ההתפעלות/ההתרגשות באמצעות תגובות האימוג'י שהעלו .

השימוש המרכזי של תלמידינו בווסטאפ הוא לצרכים חברתיים, ובמסגרת זו לא תמיד נעשה מיון בין הודעות חשובות והודעות חברתיות שניתן היה לוותר עליהן מפאת תוכןן וצורת ביטויין. לכן חשוב לקבוע בתחילת השיעור את כללי השיעור ולערוך תיאום ציפיות קצר, באמצעות שקופית מוכנה מראש או בשלב ההכנה בכיתה. לשמחתי, בשיעור שערכתי לא הייתה כל חריגה מנושא השיעור ולא היו כל "בעיות משמעת". פשוט לא היה זמן והתלמידות "חששו להפסיד" את המטלה הבאה.

כמו כן חשוב לתכנן בצורה מדויקת, עד כמה שאפשר, את הזמן שניתן לכל שאלה או הפעלה, זאת בהתחשב באורך הסרטון, בנגישותו ובזמן המוקדש לכתיבת התשובה .

² אתר הפלי"ם: <http://www.palyam.org/Hahapala/mainpage>

אחד המאפיינים של השימוש בווטסאפ הוא מהירות התגובה והצורך לסנכרן את תשובות התלמידים, הנכתבות בזמנית. על מנת להתמודד עם אתגר זה על המורה לארגן מראש את דף ההנחיות, השאלות, הקישורים ואף חלק מהתגובות בקובץ וורד פשוט, כדי לצמצם למינימום את הצורך בהקלדה תוך כדי השיעור.

ההמלצה היא שהמורה יתחבר לתכנת web whatsapp³, וינהל את השיעור על המסך האישי של מחשבו, כאשר קובץ הוורד של מהלך השיעור פתוח מצדו האחד, וקבוצת הווטסאפ פתוחה מצדו השני, תוך שהוא מעתיק מהקובץ לקבוצה את ההנחיות שהכין במסמך. כמובן שמתבקשת התייחסות לתגובות התלמידים במהלך השיעור וזו נכתבת בצורה ספונטנית במקביל לתשובות התלמידים.

בשיעור השתתפו 21 תלמידות כיתה יא' כאשר 17 מהן לקחו בו חלק פעיל. אורך השיעור היה כ-45 דק' ונראה לי שזהו זמן המקסימום שניתן לנהל בו כיתה במסגרת זו, לפני שיאבדו את הריכוז ואת המרץ להשתתפות פעילה. להפתעתי הרבה הצלחתי להעביר את השיעור כולו לפי התכנון, מלבד

הפעילות האחרונה, שהייתה מסובכת יותר, הן מבחינת נגישותה והן מבחינת מורכבותה, אותה השארתי בסופו של דבר לשיעורי הבית. בסיום השיעור בקשתי משוב מידי וקבלתי אימוג'ים רבים המעידים על שביעות רצון וחוויה חיובית של התלמידות. כשבוע לאחר השיעור בקשתי מהתלמידות לכתוב משוב קצר ובו יתרונות וחסרונות ותשובותיהן של התלמידות משולבות להלן בהערותי:

יתרונות

1. שימוש "בשפתם" של התלמידים מאפשר לשיעור להיות עדכני ומקובל גם על התלמידים שכרגיל אינם חלק מהלמידה. בשיעור שהעברתי לקחה חלק מרכזי דווקא אחת מהתלמידות שאינה מוצאת עניין בשעורים הרגילים. היא הצטיינה בהעלאת תשובות שכן שליטתה והתמצאותה בעולם זה גבוהה מאוד ואפשרתי לה להתחבר לנושא הלימודי בדרך האהובה עליה.
2. התאמה לתלמידים שונים - למידה מסוג זה מותאמת לתלמידים השונים זה מזה ביכולותיהם הקוגניטיביות והרגשיות. התשובה אינה חייבת להיות מנוסחת במשפט מורכב וניתן להגיב גם בסימון או הצבעה במילה, בתמונה, בקובץ שמע, באימוג'י.

³ <https://web.whatsapp.com>

התלמיד יכול לבחור מטלה המתאימה לו ואינו חייב להשתתף בכל המטלות. התברר כי תלמידות המתביישות להשמיע את קולן בכיתה הסכימו להשתתף בכתיבה במהלך השיעור בווטסאפ. אחוז התלמידות הפעילות בשיעור היה גבוה באופן יחסי ממספר המשתתפות בשיעור רגיל ונראה שהתפתחה תחרות בין התלמידות על מהירות התגובה וכתיבת התשובות.

3. גיוון בדרכי ההוראה ושימוש בטכנולוגיות חדשות כמו כלים דיגיטליים ויישומי מולטימדיה מגוונים – בשיעור הקצר קראו התלמידות קובץ מילולי, השתתפו בסקר מנטימטר⁴ על מקור המילה "העפלה", שמעו שיר בזמרשת, נתחו מקור חזותי, צפו בסרטון ביוטיוב וקראו מספר שקופיות במצגת על אניות מעפילים, תוך שיטוט באתר הפלי"ם.

לכל מקור הוצמדה מטלה וניתן זמן להתייחסות התלמידות. בסיום המטלה קבלו התלמידות את התשובה מתומצתת ומכאן הפליגו למטלה הבאה.

4. למידה פעילה בדגש על השתתפות התלמידים – על פי מחקרים⁵ רוב המורים מעבירים שיעורים בהם המורים ולא התלמידים עומדים במרכז השיעור.

מורים מדברים למעלה מ-70% מזמן השיעור. אמנם הם שואלים במוצע כ-90 שאלות בשיעור (וסבורים ששאלו בין 12-20) אך פחות מ-10% מכלל השאלות הן שאלות פתוחות. שאלות פוריות כמעט ואינן נשאלות. המשוב לתשובות התלמידים הוא לרוב שטחי, מעריך ואינו מקדם למידה. חלק גדול מהתלמידים אינו לוקח חלק בדו-שיח עם המורה ו"מחכה" להמשך "השיעור" = דברי המורה. תלמידים רבים חוששים להתנסות = "ללכלך" את מחברותיהם בתשובות שגויות ומחכים שהמורה יענה על שאלתו. חבל להתאמץ.

בשיעור באמצעות הווטסאפ התלמיד מתבקש למלא מטלה אחר מטלה, לענות על שאלות ולפתוח קישורים וכך הוא מאתגר לאורך השיעור. אמנם, חלק מתלמידותיי ציינו כי הקצב היה מהיר מידי ולא הספיקו לסיים את כל המטלות, אך כולן הביעו סיפוק על כך שהשיעור היה מאתגר ללא רגעים "מתים". הן נדרשו לחשיבה שוב ושוב אם כי לא כולן בצעו את כל המטלות.

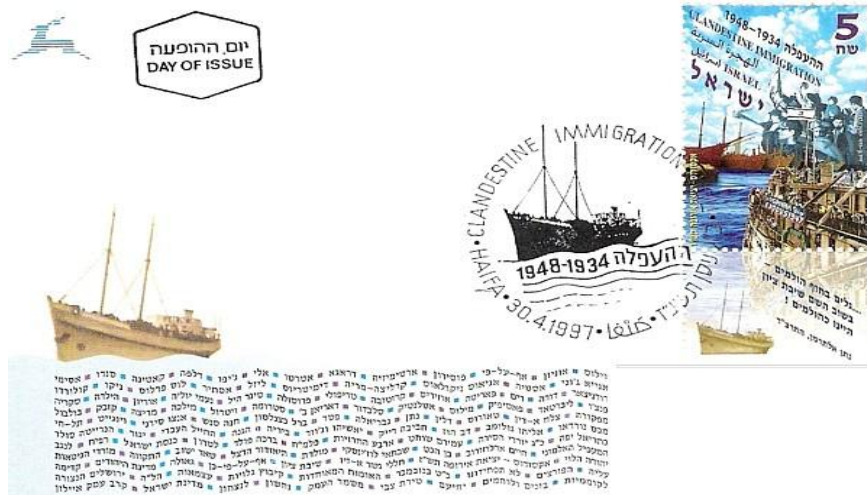
לכאורה נראה כי בשיעור כזה קשה לתת משוב ואין מספיק זמן לדון בשאלות פוריות. התברר כי המציאות שונה: יכולתי להגיב אישית לתלמידות על תשובותיהן ולדרבן אותן באמצעות שאלות נוספות. בעוד שבכיתה רגילה יכול להיווצר "בלגן ורעש" כאשר כל התלמידים עונים במקביל,

⁴ <https://www.mentimeter.com/app>

⁵ הדברים בסעיף זה מבוססים על הרצאתה של גב' מאיה בוזו – שוורץ, בקישור – סיכום דבריה במצגת :

http://events.eventact.com/avney/avney12/Maya_Bozo_Schwartz.pdf

ההקלדה של התלמידים במקביל אינה מפריעה למהלך השיעור והתלמידים צופים בו זמנית בתגובות ויכולים למשב לא רק את שאלות המורה אלא גם את תשובות חבריהם. דוגמה לשאלה פורייה: על אלו חוויות העפלה מספר הבול? התייחסנה לרכיבים השונים שבו והצגנה את משמעותם ההיסטורית.

5. יצירת קהילת תלמידים לומדת שאינה מוגבלת בזמן ובמקום – למידה כזו מאפשרת לימוד בסביבתו הנוחה הן של התלמיד והן של המורה ומאפשרת קשר לימודי עם התלמיד מחוץ לשעות הלימודים הרגילות. (ואכן – אחת מתלמידותיי ציינה זאת כחיסרון: היא התלוננה על כך שההוראה "פלשה" לביתה ואלצה אותה ללמוד מעבר לשעות הלימודים ...)

6. למידה חדשנית מהנה ומאתגרת – רוב התלמידות נהנו מהחידוש וצינו כי "היה כייף" ללמוד בדרך לא שגרתית, ללא כללים מחייבים כפי שיש בכיתה.

חסרונות

1. התלונה העיקרית של תלמידותיי הרציניות הושמעה עוד לפני השיעור בדאגה שהביעו: איך נסכם? והיא חזרה במשוב כשחלקן מעלות את החיסרון: השיעור היה מפוזר ורצוף מטלות ולא הבנו את הסיכום. השאלה הזו מחזירה אותנו למבנה הרגיל של שיעורינו ולהרגל של תלמידינו להעביר את חומר הלימוד מהמורה למחברותיהם במקום להתנסות בלימוד אקטיבית. (תגובה זו הייתה אופיינית לתלמידות הבינוניות וחסרות הביטחון ולא למוכשרות שביניהן).

אכן, ניתן לסיים כל נושא בסיכום על ידי המורה אך מאתגר יותר לבקש מהתלמידים לסכם את הנלמד, באמצעות סיכום אישי או שאלת בגרות. כמוכן שהשיעור הכיתתי הבא יכול לדון בחובנות

ובמסקנות מהשיעור החווייתי והרווח הגדול הוא שהשיעור כולו פרוש בפנינו בקבוצת הווטסאפ, ללא הצורך של התלמידים "לסכם" או "להעתיק" מהלוח.

2. חיסרון נוסף שצינו חלק מהתלמידות הוא קצב השיעור המהיר, שלא כולן הצליחו לעמוד בו. נראה כי יש למצוא את האיזון בין מתח למידה וריבוי מטלות מאתגרות לבין הצורך של התלמידים האיטיים למלא את רוב המטלות. לדעתי דווקא שיעור כזה מאפשר לתלמידים לחזור אל המטלה שלא הספיקו לבצע ולהשלים אותה אחרי השיעור, שכן המהלך כולו פרוש בפניהם בקבוצה.

3. לא לכל התלמידים יש פלאפונים חכמים וקישור לווטסאפ. בעיה זו ניתן לפתור בקלות בחלוקת הכיתה לזוגות המבצעים את המשימה יחד.

4. החיסרון המרכזי שאני מוצאת בהעברת שיעור מסוג זה הוא הקושי לנהל דיונים ברמת עומק.

מובן שיש להתאים את נושא השיעור לדרך ההוראה – ובמהלך שיעור כזה לא נצפה מהתלמידים תשובות מורכבות הצגת עמדות ופיתוח נימוקים.

לסיכום: ניתן ואף רצוי ליישם את המיומנויות והטכנולוגיות החדשות גם במהלך שיעורים רגילים. עם זאת השימוש בפלאפונים ובווטסאפ מהווה חידוש מרענן ויכול לגוון את ההוראה ולאפשר לתלמידים רבים יותר לקחת חלק במהלך השיעור. ניתן להקטין את מספר המטלות ולנהל באמצעות הווטסאפ רק

חלק מהשיעור, ובחלקו השני לפרוש ולנתח את תשובות התלמידים וכן לערוך דיון מעמיק או לסכם תובנות על סמך ההתנסויות והמטלות. הכלי מזמין את התלמידים להשתתפות פעילה ולחשיבה עצמאית ומאפשר שיעור מהנה וחווייתי ולכן אני ממליצה לשלב מידי פעם בהוראה, ולא רק בשעת חירום.

[קישור למערכ השיעור שתואר בכתבה](#)

חמ"ד ועד עם עולי ונכבדי העדה האתיופית

מיכל קלימאן - מחנכת להיסטוריה בכפר הנוער לבנות חמ"ד 'איילת השחר', יונתן, רמה"ג.

במסגרת תכנית 'חמ"ד ועד' יצאו בנות כיתה י' (בנות עולות מאתיופיה) אשתקד לבצע את משימת 'חמד ועד'. הבנות בחרו לראיין עולים מאתיופיה שעלו במסגרת 'מבצע משה'. לצורך הראיונות ארגנו מפגש קבוצתי לבנות, עם קבוצה של יוצאי העדה שעלו במבצע משה, במסגרת מועדון קהילתי של אזרחים ותיקים בעפולה עלית.

בעזרת עבודת הכנה לקראת המפגש, הבנות למדו וקראו חומר על המבצע, וקבלו הדרכה כיצד לבצע ראיון עם מבוגרים שצריכים לשתף ולספר על חוויות קשות שעברו במסע לארץ- ישראל. יש לציין שהבנות שיתפו אותנו בחשש שיש להן ממפגש כזה עם אנשים מבוגרים. הן אמרו כי יש להן קושי כבנות צעירות לבוא למבוגר ולבקש ממנו שיספר להן. כאן למדנו עובדה חשובה על התרבות של יוצאי העדה, על הכבוד שנותנים בעדה למבוגר, ועל הקוד התרבותי שלא צריך לשתף ולספר. ולכן היה לנו חשש- כיצד הבנות והמרואינים יעמדו במשימה?

עבודת הכנה נדרשה גם מול הקבוצה של המרואינים עצמם. היה חשוב לוודא שהם מגויסים להצלחת המשימה ושיהיה שיתוף פעולה מצדם. זכינו לקבל סיוע לכך מנציגי האגף לעולה בעיריית עפולה ששיתפו פעולה אתנו בצורה מדהימה, וראו חשיבות גדולה בהצלחת התכנית. למרואינים היה חשוב להשמיע את סיפורם, לספר על הנופלים בדרך, ולהעביר לדור הבא את מורשת העדה וערכיה ולספר על החיים בקהילה היהודית באתיופיה.

המפגש התקיים באווירה חגיגית. גם המרואינים וגם התלמידות התרגשו מאד.

הבנות עבדו בקבוצות. היה מדהים לעבור בין הקבוצות ולראות את השיחה הנעימה שהתפתחה בין הבנות למרואיין. הבנות הכינו מראש מכשיר הקלטה כדי שיקל עליהן ועל המרואינים, כתבו הערות ושאלו שאלות. רגעים קשים היו כאשר המרואיין החל לבכות כשסיפר על

בני משפחתו שלא שרדו ונפטרו בדרך..

וגם היו חיובים לשמע הזיכרונות והסיפורים ששמעו על העבר. הבנות הקשיבו בקשב רב וביראת כבוד כלפי המרואיין.

בסיום המפגש ביקש אחד המרואיינים המשמש בקייס בקהילה של יוצאי העדה בעפולה עלית, לדבר בפני הבנות ולהודות להן על ההזדמנות שניתנה להם לבוא ולספר את סיפורם. הוא ביקש בדמעות מהבנות להמשיך את המורשת המופלאה של העדה, ולהעריך את הזכות לחיות בארץ הקודש, בניגוד לרבים וביניהם אמו, שלא זכו להגיע לכאן ולחיות כאן, וכן ללמוד מהדרך של מסירות הנפש שהייתה להם, גם בקיום ושמירה על יהדותם שם.

לסיכום: תכנית 'חמד ועד' פתחה בפנינו הזדמנות לחשוף את הבנות לחוויה של מפגש חשוב ומלמד, שיש בו הדדיות הן לנותן והן למקבל. עצם קיום המפגש בקבוצה עשה רושם גדול וחשוב והייתה בו תרומה גדולה ללימודי היסטוריה בכלל: "כתבוני לדורות..."

אלו שעוד בינינו זכו להשמיע את סיפורם, ולומר את אשר על ליבם, ולהעביר זאת לדורות הבאים.

תודה על ההזדמנות בתכנית חמ"ד ועד, שמצד אחד היא חלק מחובתם הלימודית, אך מצד שני זוהי זכות גדולה לראיין אנשים שטרם הייתה להם ההזדמנות לעשות זאת. וזכינו להיות שם בשבילם.

ממגמת ימאות להעפלה

שושי שדה - מורה להיסטוריה בחמ"ד אחיה- תיכון דתי לחינוך ים וסביבה, הרצליה

תיכון חמ"ד אחיה לבנים הוקם לפני כשבע שנים וכיום מוגדר כתיכון ימי. אחת המגמות העיקריות (בנוסף למגמות הרגילות שיש בכל תיכון רגיל) היא מגמת מנהיגות ימית המשלבת יחידות בגרות ימית מעשית לצד יחידות בגרות במדעי הים. מגמה זו מטרתה להעצים את התלמיד באמצעות הים. מטרה זו נובעת מתוך תפיסה המאמינה כי באמצעות חיבור לים והקניית מיומנויות בהשטת כלי שיט, בני הנוער ירכשו ערכים שישמשו אותם בתחומים אחרים של חייהם. העצמה באמצעות הים שמה דגש על ערכים כגון: אמון, עבודת צוות, אחריות אישית וקבוצתית, משמעת, יכולת אישית וכיו"ב.

האמצעי הייחודי שהצבנו ככלי שבאמצעותו כל תלמיד יגיע אל מטרה זו, הוא מפגש עם סביבת הים והמים. סביבה זו שמהווה כלי ומנוע להצמחת אישיות חזקה מעורבת ואכפתית עם זיקה וקישור עמוק אל ערכי העם, הארץ והתורה. הלמידה בים ובסביבתו מביאה את התלמיד למפגש בלתי אמצעי עם אלוקיו, עם עצמו, עם חבריו ועם ארצו.

במסגרת הערכה חלופית בהיסטוריה חשבנו על פרויקט מקורי שיחבר את התלמידים לערכי בית הספר. צוות אנגלית וצוות היסטוריה חברו לפרויקט משותף בין-תחומי שבו תלמידי י"א כותבים אודות היבטים שונים בנושא העפלה, הפלי"ם, ראיון עם אנשים שונים ואירועים משמעותיים בהיסטוריה של העפלה וחיל הים. בסיום כתיבת העבודה

בהיסטוריה והגשתה, התלמידים יתרגמו את הפרויקט לשפה האנגלית ויגישו אותו כחלק ממטלות הבגרות בע"פ במקצוע.

את הפרויקט התחלנו בסיור לימודי במוזיאון העפלה וחיל הים בחיפה. לאחר חלוקה לקבוצות, התקיים סיור עם הדרכה מקצועית בנושאים השונים, ראיון עם מר צבי מריאנסקי ממקימי חיל הים (וניצול שואה בעצמו) וכן ראיון עם מר אלי רהב, סגן מפקד חיל הים לשעבר. בסוף הסיור נחשפו התלמידים לארכיון המוזיאון, שם אספו חומרים הרלוונטיים לנושאים השונים כגון: אניות מעפילים (לדוגמה: פסיפיק, אף על פי, ולוס II וכו'), מחנות המעצר בקפריסין, אנשי מפתח בפלי"ם (לדוגמה: חיה פיפרברג, יוסף לזרובסקי, כתריאל יפה וכו'), מבצעים חשובים של חיל הים בתקופת הקמת המדינה, הספינות הראשונות של חיל הים והתחלתה של שיטת 13. בהמשך לסיור

זה, יצאו התלמידים למוזיאון עתלית, שם לקחו חלק בפעילות חווייתית של סיטואציה המדמה מעפילים ובריטים הרודפים אחריהם ונתפסים.

אם תמונה אחת שווה אלף מילים, אזי חוויה שנצרכת בזיכרון משפיעה פי כמה על התודעה. המוזיאון המחיש לתלמידים מהי המשמעות של חיים בתוך צוללת וסטי"ל, כמה צר המקום ואיך מסתדרים עם מחסור במיטות ומחסור במרחב אישי, וכן מהו טורפדו ומה גודלו ועוצמתו. בנוסף לכך, נחשפו התלמידים לחשיבות האסטרטגית של זרועות הים אז והיום בבחינת "בימים ההם בזמן הזה". הביקור במוזיאון עתלית שיקף לתלמידים עד כמה טראומתית ועוצמתית יכולה להיות ההגעה לארץ עם ציפייה והשתוקקות ליישב בה ועד כמה טפחה על פניהם המציאות של הספר הלבן שצמצם את העלייה והגביל אותה. הכניסה לצריפי העץ הזכירה לחלקם את מראות מחנות הריכוז וההשמדה כפי שראו בביקור ב"יד

ושם". המפגש עם מוזיאון ההעפלה וחיל הים וכן עם מוזיאון עתלית הינו הזמנה למפגש של כל תלמיד עם זהותו האישית, הציונית והיהודית. המסר בסופו של היום החווייתי היה שכל אחד מאתנו הוא חוליה בשרשרת הדורות ושעל כל אחד מהתלמידים מוטלת המשימה להמשיך ולהעביר הלאה את תחושת השייכות והמורשת לדור הבא. סיימנו את היום בטקס מרגש שהסתיים בשירת המנון "התקווה" על חוף הים.

כלי בקליק: סקר מקוון
אוריאל אסולין - מדריך ארצי לתקשוב - היסטוריה חמ"ד

במתכונת בחינת הבגרות החדשה נדרשים תלמידנו בשאלות "לב לדעת" להביע את דעתם האישית על אירועים היסטוריים או דמויות היסטוריות ועל הרלוונטיות או ההשפעה של אירועים או דמויות אלו על חייהם. שאלות אלו הן פתוחות מאוד וכר התשובות האפשרי הוא נרחב. בשל חדשנותה, מיומנות זו - של הבעת דעה אישית - צריכה תרגול הן בבחינות במהלך השנה והן בלמידה הרגילה.

לצורך יצירת דיון כיתתי ועל מנת לאפשר לתלמידים מרחב הבעת דעה רחב ואנונימי בכיתה, אני מציע להשתמש בכלי הסקר המקוון - [Mentimeter](#).
[Mentimeter](#) הוא כלי המאפשר אינטראקציה בין המורה והתלמידים בכיתה. ניתן ליצור בו שאלות פתוחות, סגורות וסקרים. היתרון הגדול הוא שהאפליקציה יוצרת באופן דינמי בלוח המורה ייצוג גרפי לתוצאות בצורות מגוונות: גרף קווי, גרף עוגות, גרף עמודות, ענן מילים וכדו'. לאחר שהתוצאות מתבררות ניתן לערוך דיון כיתתי ולתת ייצוג ומקום לכל דעה שהושמעה.

הרישום של המורה לאתר הוא חובה, אך התלמידים נכנסים לצורכי מענה ללא רישום שמי אלא על ידי הקלדת קוד השאלה.

מצורפים [מדריכים מצולמים](#) לשימוש בכלי.

שמרו את התאריך
יום עיון למחנכים לאזרחות בחמ"ד
יום העיון יתקיים אי"ה ביום חמישי אסרו-חג שבועות 1.6.17
במכללת אורות - קמפוס רחובות.
נושא יום העיון:
מדינת ישראל בסימן 50 שנה למלחמת ששת הימים-
החברה הישראלית, הציונות הדתית
ומשמעותה של מלחמת ששת הימים.
בתכנית יידונו הנושאים הבאים:
הציונות הדתית ושיח זכויות האדם, התמודדות עם אתגרי לימודי האזרחות בחמ"ד בזיקה לסוגיות שנויות במחלוקת, השתקפות נושא זכויות האדם בסרטי תלמידי מגמות תקשורת בחמ"ד ועוד.
בואו בשלום!

מלחמת ששת הימים ואיחוד העיר

הדר ברודמן - מדריכה להיסטוריה חמ"ד במחוז מרכז
שרית יפה - מדריכה להיסטוריה במחוז ירושלים ומדריכת ערכים בהיסטוריה חמ"ד

רציונל:

מאז מלחמת העצמאות (תש"ח - 1948) ובמשך 19 שנה הייתה ירושלים עיר מחולקת. חלקה המערבי של העיר היה בידי ישראל ואילו חלקה המזרחי, כולל ירושלים העתיקה, היה בשליטת ירדן (פרט להר הצופים).

ביום כ"ח באייר תשכ"ז - 1967, היום השלישי למלחמת ששת הימים, שחררו חיילי צה"ל את ירושלים המזרחית, ובכך הביאו לאיחודה מחדש של העיר המחולקת.

כשלושה שבועות לאחר מלחמת ששת הימים החליטה הכנסת על איחוד ירושלים, ובמסגרת זו קבעה את החוק והמשפט הישראלי בכל חלקי העיר והכריזה על חופש דת ופולחן במקומות הקדושים לבני כל הדתות - יהודים, נוצרים ומוסלמים.

לקראת יום השנה למלחמת ששת הימים, ביום י"ד באייר תשכ"ח - 1968, קבעה הכנסת את התאריך כ"ח באייר כיום ירושלים. יום זה נועד לציין את איחודה מחדש של העיר ואת הקשר ההיסטורי המיוחד של עם ישראל לירושלים לאורך כל הדורות.

יום ירושלים קיבל תוקף חוקי בשנת תשנ"ח - 1998, באמצעות "חוק יום שחרור ירושלים" ובו נקבע כ"ח באייר כחג לאומי.

בתכנית הלימודים בהיסטוריה חמ"ד יש ללמד את נושא 'מלחמת ששת הימים' תוך מתן דגש לאיחוד העיר ירושלים. מערך שיעור זה יעסוק במהלכים העיקריים של מלחמת ששת הימים בירושלים תוך התייחסות לתוצאות המלחמה ולהשפעתן עד ימינו.

מטרות:

- התלמיד יכיר את מצב הישוב היהודי בארץ, בדגש על תושבי ירושלים, בתקופה שקדמה למלחמת ששת הימים
- התלמיד יכיר את מהלכי המלחמה העיקריים בשחרור ירושלים (ידיעת מהלך המלחמה, הגורמים והדמויות השונות הקשורות לכיבוש הכותל)
- התלמיד יכיר את חשיבות איחוד העיר והחזרת הבעלות היהודית על ירושלים

מיומנויות:

- ניתוח טקסט חזותי - תמונות
- התמצאות בציר זמן
- התמצאות במפה
- ניתוח מקור מילולי - שיר, תעודה, עדות

ערכים:

ירושלים כעיר הבירה הנצחית של העם היהודי.
חשיבות הלחימה למען שלמות ריבונותה של ארץ ישראל.

מהלך השיעור:

בשיעור שלושה חלקים:

- חלק ראשון - חיי היהודים ערב מלחמת ששת הימים תוך שימוש במקורות ראשוניים.
- חלק שני - מהלכי המלחמה העיקריים בירושלים תוך שימוש במפה ובציר זמן.
- חלק שלישי - המשמעות של שחרור ירושלים והשפעתו עד ימינו.

שלב א' - חיי היהודים ערב מלחמת ששת הימים:

- א. ההכרה בקיומה של ירושלים החצויה
- ב. הבנה של תחושת החרדה באזורים שונים ברחבי העיר בכלל ובעיר העתיקה בפרט
- ג. הבנה של החיסרון הגדול בעובדת היותה של ירושלים עיר חצויה והציפיה לירושלים השלמה

בהחלטת האו"ם מיום כ"ט בנובמבר 1947, נקבעה החלוקה של ארץ ישראל לשתי מדינות - יהודית וערבית, ונקבע גם מעמדה של ירושלים כעיר בינלאומית. על-פי החלטה זו, ירושלים הייתה אמורה להישאר שטח נפרד בניהול האו"ם, שלא יהיה שייך לא למדינה היהודית ולא למדינה הערבית. ערביי ארץ ישראל ומדינות ערב לא קיבלו את תכנית החלוקה של האו"ם ופתחו במלחמה נגד היישוב היהודי בארץ. במהלך מלחמת העצמאות כבש הלגיון הירדני את מזרח ירושלים, כולל העיר העתיקה - פרט להר הצופים, שנשאר מובלעת בשליטה ישראלית. החלק המערבי של ירושלים נשאר כולו בידי ישראל.

במשך 19 שנה הייתה בחלקים רבים של העיר חומה, שהפרידה בין ירושלים הישראלית לירושלים הירדנית. ירושלים באותן שנים הייתה "העיר אשר בדד יושבת, ובלבה - חומה". החומה שהפרידה בין שני חלקי העיר הייתה בגובה של 4 - 6 מטרים, והיו בה עמדות של הליגיונרים, חיילי צבא ירדן. במקומות שבהם לא הייתה חומה - היו שטחי הפקר ובהם מוקשים וגדרות תיל. מר טדי קולק, שהיה ראש עיריית ירושלים משנת תשכ"ה - 1965, העיד כי "המצב בירושלים היה קשה מאוד... לא עבר כמעט חודש בלי שמישהו ייהרג או ייפצע... או לפחות ייפגע מאבן שהוטלה מן החומה... בירושלים החצויה הרגשת שאתה בחזית".

עבודה בקבוצות (10-5 דקות):

המורה יחלק את הכיתה למספר קבוצות ויחלק את הפריטים הבאים:

- [מפת ירושלים](#).
- [שירו של יצחק שלו](#).
- [צפייה בסרטון](#).
- [מקבץ תמונות](#).

פריטים אלו ממחישים את מציאות החיים בירושלים לפני מלחמת ששת הימים.

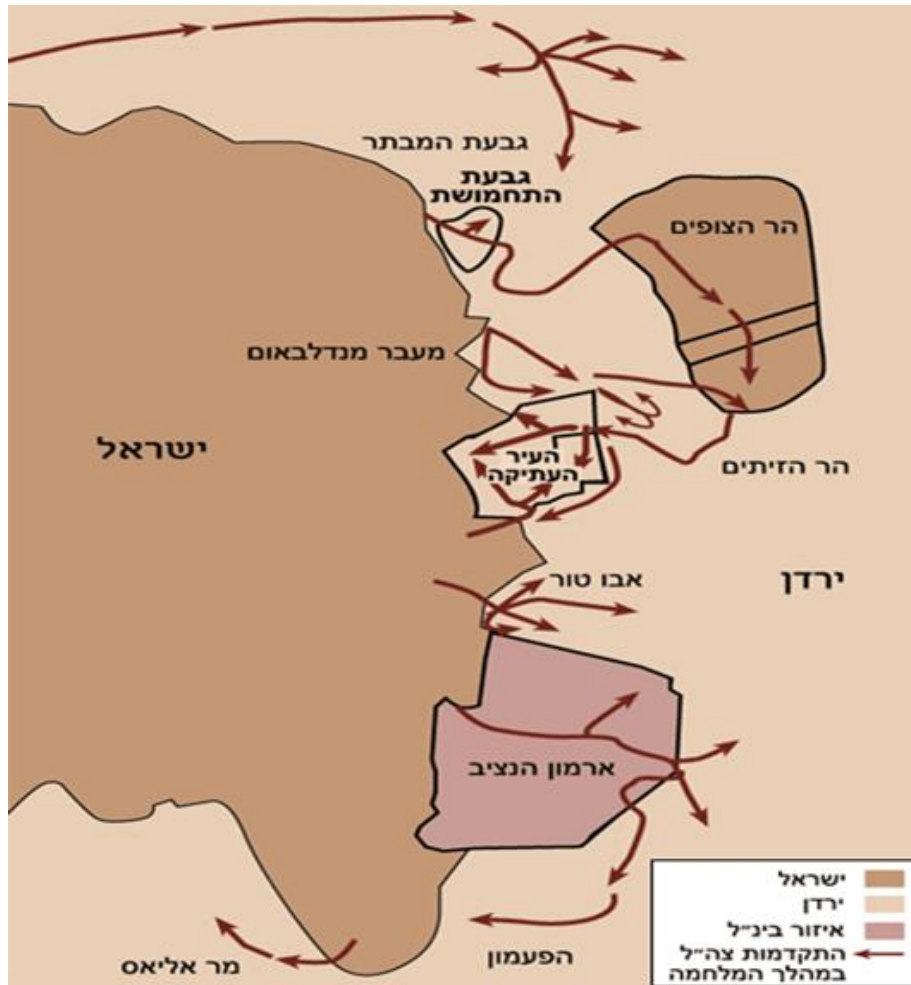
כל קבוצה תבחר פריט אחד ותענה על המשימות המצורפות.

לאחר מכן יתקיים שיח במליאה.

שלב ב- מהלכי המלחמה העיקריים בירושלים:

-המורה יחלק לתלמידים מפה המתארת את מהלך שחרור העיר העתיקה, ובמקביל יציג על הלוח מפה זו.

התלמידים יסמנו על גבי המפה את התאריכים המשמעותיים אשר השפיעו על שחרור העיר.

(לקוח מתוך : <http://www.ynet.co.il/yaan/o,7340,L-23844-PreYaan,oo.html>)

תיאור הלחימה:

ביום העצמאות ה-19 של מדינת ישראל בחודש אייר תשכ"ז - 1967 החלו להגיע ידיעות ראשונות על הכנות אפשריות למלחמה מצד מצרים. צעדים מאיימים לא איחרו לבוא: ג'מאל עבד אל-נאצר, נשיא מצרים, הודיע על סגירת מיצרי טיראן ובכך מנע מעבר של אניות לנמל אילת וממנו. במקביל הוציא נאצר את כוח האו"ם מחצי האי סיני, וכוחות גדולים של הצבא המצרי הועברו לאזור זה. בנוסף לכך, חתמה מצרים על הסכמי הגנה עם סוריה, ירדן ועיראק, וגם מדינות אלה החלו בצעדים צבאיים נגד ישראל.

המתיחות בין ישראל לשכנותיה הערביות הלכה וגברה. ממשלת ישראל החליטה על גיוס חיילי המילואים וצה"ל החל בהכנות למלחמה. בד בבד עם ההכנות הצבאיות עסקה ממשלת ישראל בפעילות דיפלומטית קדחתנית בניסיון לבטל את הצעדים המאיימים של הערבים ולהביא להרפיית המתיחות בין ישראל למצרים. אך כל המאמצים הדיפלומטיים לא הועילו. תחושת האיום המתקרב

הייתה קשה, בעיקר לנוכח המצור הערבי, שהלך והתהדק סביב מדינת ישראל הקטנה. בקרב תושבי ישראל ויהודי העולם הייתה חרדה גדולה לגורלה ולהמשך קיומה של מדינת ישראל. בבוקר יום שני, כ"ו באייר תשכ"ז (5 ביוני 1967) החליטה ממשלת ישראל על מתקפת מנע וניתנה ההוראה לחיל האוויר הישראלי למכת מנע, ובתוך שלוש שעות השמיד את רוב מטוסי הקרב של מצרים וסוריה, והוציא מכלל פעולה את מרבית שדות התעופה שלהם. גם מטוסים ירדניים ועיראקים הושמדו במתקפת הפתע של חיל האוויר. במקביל, יצאו כוחות היבשה של צה"ל לקדם את הכוחות המצריים בסיני, וגם בחזית הצפון החלו קרבות ראשונים עם הסורים.

מעורבותה של ירדן

ממשלת ישראל הציעה לירדן לשמור על השקט בגבול המזרחי המשותף והארוך, והבטיחה שלא לתקוף אותה, אם זו לא תפתח במלחמה. אך הירדנים לא קיבלו את ההצעה, ופתחו בבוקר יום שני באש לאורך קו הגבול עם ישראל, כולל ירי של תותחים על תל אביב.

כבר בשעות הראשונות של המלחמה התברר, כי בלתי אפשרי לעצור עוד את ההתדרדרות בחזית הירדנית: צבא ירדן השתלט על ארמון הנציב, הבניין שבו היו כוחות האו"ם.

ממשלת ישראל החליטה להשיב מלחמה, וצה"ל קיבל הוראה לתקוף בחזית הירדנית. חטיבת הראל, בפיקודו של אלוף משנה אורי בן ארי, כבשה את המוצבים הירדנים שמצפון ליישובי פרוזדור ירושלים, ואחרי קרבות קשים כבשה את אזור נבי סמואל. בכך סוכלה האפשרות של הירדנים לתקוף את ירושלים מכיוון רמאללה. עוד באותו לילה הצטרפה ללחימה בירושלים חטיבת הצנחנים, בפיקודו של אלוף משנה מוטה גור. החטיבה פרצה לירושלים המזרחית וניהלה קרבות מרים ועקובים מדם באזור שיח ג'ראח, בבית הספר לשוטרים ובגבעת התחמושת. כל זאת במאמץ להגיע להר הצופים ולמנוע את כיבושו בידי הירדנים.

הקרב על גבעת התחמושת החל ביום שלישי, ה-6 ביוני, בשעה 02:00 לפנות בוקר. צה"ל הפגז את האזור בירי ארטילרי, ולאחריו יצאו הצנחנים להסתערות רגלית. המתחם היה מבוצר מאד, והקרב היה מהקשים במלחמה. תוך כדי הסתערות וטיהור היעד נהרגו 37 לוחמי צה"ל ולחמו בכוחות הירדנים זה מול זה פנים אל פנים ממש. בסופו של יום קרב קשה ועקוב מדם, נכבשה גבעת התחמושת.

לאחר המלחמה כתב יורם טהר-לב את השיר "גבעת התחמושת" ובו תיאור הקרבות, ובמיוחד מבצע הגבורה של איתן נאוה ז"ל, שלחם בפלוגה ב', תחת פיקודו של סגן מפקד הפלוגה ניר ניצן, ונהרג בקרב.

מומלץ שהמורה יעצור בנקודה זו ויעלה בפני התלמידים את השאלה הבאה – האם נכון היה להמשיך בלחימה ולהביא לשחרור העיר העתיקה?

כבר מתחילת הלחימה בירושלים החלו דיונים של שרים בממשלת האחדות הלאומית (שנקראה אז "ממשלת ליכוד לאומי") לפעול כדי להביא להחלטה על כיבוש מזרח ירושלים ואיחוד העיר. בראש הפועלים בנושא היו מנחם בגין, ששימש אז כשר בלי תיק, ויגאל אלון, אז שר העבודה וסגן ראש הממשלה.

בלילה שבין 5 ל-6 ביוני התקיימה ישיבת ממשלה מיוחדת במרתף הכנסת (בשל ההפגזות על העיר), ובה הסכימו כל הנוכחים כי לפניהם הזדמנות היסטורית להשלים את איחוד ירושלים תחת שלטון ישראל. ההתלבטות שמולה עמדו השרים הייתה כפולה: מצד אחד היה ברור שעל הצדדים תיכפה הפסקת אש בתוך ימים ספורים, אם לא פחות, וישראל עלולה להחמיץ שעת כושר חד פעמית. מצד שני, היה ברור שכיבוש ירושלים המזרחית ובעיקר המקומות הקדושים לאסלאם ולנצרות, עלול להביא ללחץ בינלאומי כבד על ישראל. חשש נוסף היה שקרב בתוך העיר העתיקה עלול להביא לפגיעה במקומות קדושים אלה, דבר שיגרור ביקורת חריפה מאד על ישראל.

למרות התלבטויות אלה, הסכימו כל השרים, כאמור, כי יש לכבוש את העיר העתיקה. שר הביטחון, משה דיין, לא נכח בישיבה, ולפיכך סיכם ראש הממשלה שמשה דיין והרמטכ"ל, רב אלוף יצחק רבין, יבדקו את אפשרות מימוש ההחלטה מן הבחינה הצבאית. לוי אשכול נפגש עם דיין עוד באותו לילה, יחד עם שר החוץ אבא אבן ויגאל ידן, ששימש כיועצו הצבאי של ראש הממשלה. דיין התנגד להתקפה ישירה על העיר, מחשש לאבדות רבות ולנזק הרב שעלול להיגרם. הוא העדיף לכתר את העיר כדי שתיכנע.

בהתאם להחלטה זו של דיין נדחתה דרישתו של אלוף הפיקוד, עוזי נרקיס, להיכנס לעיר העתיקה כבר בבוקר 6 ביוני. בצהרי אותו יום ביקר דיין, בליווי נרקיס, בהר הצופים (לאחר שחטיבות הראל ו-55 חברו אליו במהלך הבוקר) וצפה אל העיר העתיקה; גם במעמד זה סירב דיין לבקשה חוזרת של נרקיס להיכנס לעיר העתיקה. בישיבה של ועדת השרים לענייני ביטחון שהתקיימה באותו יום בשעה 16:00 בתל אביב התקבלה עמדתו של שר הביטחון. בשל כך, הוחלט שהצעד הבא יהיה השתלטות על מתחם אוגוסטה ויקטוריה וכיבוש רכס הר הזיתים, משימה שהוטלה על חטיבה 55, לביצוע באותו ערב.

במקביל, נעשו מאמצים במועצת הביטחון של האו"ם להביא להפסקת אש. בשעה 19:00 על פי שעות ניו יורק, 1:00 לפנות בוקר על פי שעות ישראל ו-2:00 לפנות בוקר על פי שעות ירדן, הגיעו

ארצות הברית וברית המועצות להסכמה על הפסקת אש בין הצדדים. המלך חוסיין הביע את הסכמתו, בתקווה שבכך תימנע המשך ההתמוטטות ביהודה ושומרון; הוא ביטל את הוראת הנסיגה שהוציא הגנרל עבד אל-מונעם ריאד שעה קודם לכן, והורה לכל היחידות להישאר במקומן ולהחזיק בעמדותיהן

השר בלי תיק, מנחם בגין, שמע על הפסקת האש המתוכננת בחדשות הבי.בי.סי. אחד מסעיפי ההסכם שהוזכרו היה האיסור על כוחות צבא של שני הצדדים לנוע מעמדותיהם מיד עם כניסת הפסקת האש לתוקף, עם שחר. בגין חשש ממצב שבו תישאר העיר העתיקה מכותרת, אך לא בידי ישראל, מצב שיהיה "בנייה לדורות" כהגדרתו. הוא יצר קשר עם שר הביטחון, משה דיין, ודרש לאשר כניסה מיידית לעיר העתיקה. דיין, שהבין גם הוא שהזמן פועל לרעת ישראל, הסכים, אך תלה את הדברים באישור ראש הממשלה, לוי אשכול. בגין העיר את אשכול משנתו, וזה הסכים מיד וכינס בשעה 3:00 לפנות בוקר ישיבת מצומצמת, בה השתתפו משה דיין, מנחם בגין ויגאל אלון. בישיבה אושרה הכניסה לעיר העתיקה. דיין הנחה את פיקוד המרכז לבצע את הפריצה תוך זהירות מרבית מפגיעה במקומות

הקדושים ובאוכלוסייה האזרחית.

ביום רביעי, 7 ביוני בשעה 6:15 בבוקר, הורה שר הביטחון רשמית לרמטכ"ל, רב אלוף יצחק רבין, להיכנס לעיר העתיקה. הרמטכ"ל ושר הביטחון הורו לסגן הרמטכ"ל, אלוף חיים בר-לב, להגיע לירושלים ולפקח מקרוב על ביצוע הפקודה. אלוף פיקוד המרכז הנחה את מח"ט 55, מוטה גור, לבצע את הכניסה, אך זו לא הייתה יכולה להתבצע לפני כיבוש רכס הר הזיתים. בשעה 9:30, עם השלמת ההשתלטות על הרכס, ניתן האישור הסופי לכניסה.

חבורת הפיקוד של חטיבה 55 התמקמה ברחבת מלון אינטרקונטיננטל, ומשם נתן המח"ט את פקודת הכניסה לעיר. הכוח העיקרי נע לשער האריות, ובראשו חפ"ק המח"ט. אחריו נעו שתי פלוגות מגדוד 71, שזה עתה עלו לרכס הר הזיתים, גדוד 66, שגם הוא ירד מהרכס, גדוד 28, שהגיע ממוזיאון רוקפלר, ומחלקת טנקים. פלוגה ד' מגדוד 71 נעה לכיוון שער האשפות.

בשעה 9:45 הגיע זחל"ם המח"ט לשער האריות, עקף את הטנקים שלא היו יכולים להיכנס דרך השער הצר, ונע פנימה בתוואי רחוב ויה דולורוזה. כמה דקות לאחר מכן נכנסה חבורת הפיקוד להר

הבית, יחד עם פלוגה א' של גדוד 71, שהגיעה ראשונה מבין פלוגות הגדוד. בשעה 10:00 הודיע מוטה גור ברשת הקשר את המשפט המפורסם: "הר הבית בידינו". דקות ספורות לאחר מכן הגיע אל ההר הרב הראשי לצה"ל, שלמה גורן. סגן מפקד החטיבה, משה סטמפל ומפקד פלוגה א', יורם זמוש, שירדו ראשונים אל רחבת הכותל המערבי, שם הניפו את דגל ישראל. זמן קצר לאחר מכן הצטרפו אליהם הרב גורן, אלוף הפיקוד, עוזי נרקיס, וסגן הרמטכ"ל, חיים ברלב. רחבת הכותל נמלאה בעשרות חיילים.

כמעט באותה שעה שבה נכנס חפ"ק מח"ט 55 דרך שער האריות, נכנסו דרך שער האשפות שתי פלוגות מגדוד 163 של החטיבה הירושלמית, בפיקוד מפקד הגדוד החדש, יוסף ברוש (כאמור לעיל, המג"ד הקודם, מיכאל פייקס, נהרג ביום שלפני כן בעת כיבוש אבו טור). הכוח כבש את הר ציון ללא קרב, ובשעה 10:15 בערך נכנסו פלוגות א' וד' של הגדוד לרובע היהודי. פלוגה א', בפיקוד סרן אלי קידר (שהיה בין מגיני הרובע היהודי במלחמת העצמאות כנער), נעה אל תוך הרובע היהודי, ואילו השנייה התקדמה אל הרובע הארמני.

בשעה 11:00 הגיע מושל ירושלים מטעם ממשלת ירדן, אנוואר אל חטיב, לרחבת הר הבית, ושם חתם על כתב הכניעה. גדוד 66 של חטיבה 55, שנכנס לעיר העתיקה דרך שער האריות, ופלוגה ד' של גדוד 71, שנכנסה כאמור דרך שער האשפות, השלימו את טיהור הרובע היהודי והרובע הארמני, יחד עם הפלוגות של חטיבת ירושלים. גדוד 28 ושתי הפלוגות של גדוד 71 שנכנסו דרך שער האריות טיהרו את הרובע המוסלמי ואת הרובע הנוצרי. במהלך היום נמשכו היתקלויות בתוך העיר מול צלפים ירדניים, אך עד שעות אחר הצהריים הסתיימה ההשתלטות על העיר.

להעשרה: סרטון "[הר הבית בידינו](#)"

שלב ג' - המשמעות של שחרור ירושלים והשפעתו עד ימינו

תחושת הפחד ואווירת הנכאים התחלפה באמונה גדולה בבורא עולם ובתשועה גדולה. בערב יום העצמאות, כחודש לפני פרוץ מלחמת ששת הימים, שרה זמרת בשם שולי נתן את שירה של נעמי שמר "ירושלים של זהב" וכך כתבה באחד מבתי השיר: "איכה יבשו בורות המים, כיכר השוק ריקה. ואין פוקד את הר הבית, בעיר העתיקה".

חודש בלבד לאחר מכן, עם סיום המלחמה נעמי שמר מוסיפה לשירה "ירושלים של זהב" את הבית הרביעי והאחרון:

"חזרנו אל בורות המים,

לשוק ולכיכר.

שופר קורא בהר הבית

בעיר העתיקה..."

לאחר ששמענו את שופרו של הרב גורן נסיים מפגש זה [בפרטון](#) המציג את ירושלים כחודש לאחר שחרורה.

סיכום:

מלחמת ששת הימים הייתה אחד מהאירועים המכוננים בתולדותיה של מדינת ישראל הצעירה. הישוב היהודי אשר במשך תקופה ארוכה סבל מניתוק ממקור חיותו ההיסטורית הצליח במהלכים מהירים ומדויקים לשחרר חזרה את העיר העתיקה ולהחזיר לנו את הריבונות על הכותל. שאלת שחרור הכותל יחד עם ה"ויתור" על הר הבית יצר בקרב האוכלוסייה היהודית רגשות מעורבים אשר מלווים אותנו עד היום.

למחשבה : כיצד תוצאות המלחמה ושחרור ירושלים משפיעות על מציאות החיים בימינו?

'בכל אתר ואתר' - בית לוחמי הגטאות צוות מוזיאון בית לוחמי הגטאות על שם יצחק קצנלסון

"כאשר נסתיימה מלחמת העולם השנייה, לאלה מאתנו ששרדו היה החופש קשה ומכאיב. אבדן הכול - משפחה, חברים, מיליוני יהודים - הורגש בעצמה אכזרית. לחזור לחיים, להתחיל הכול מחדש נראה כבלתי אפשרי כמעט.

עזרה לנו האמונה והתקווה שהעולם החדש יהיה אחר..."

חווקה פולמן רבן בנאום בעצרת לוחמי הגטאות 1988

מוזיאון בית לוחמי הגטאות שבקיבוץ לוחמי הגטאות הוא מוזיאון השואה הראשון בעולם. הולדתו עם העלייה על הקרקע של מייסדי הקיבוץ באפריל 1949 - במלאת 6 שנים למרד גטו וורשה. מייסדיו בחרו לקרא לו ע"ש יצחק קצנלסון, המשורר שנרצח באשוויץ. "הבית", כפי שהוא נקרא בפי רבים, הוקם ביוזמתם של ניצולי שואה שראו בהקמת הבית והמוזיאון סמל לתקומתם האישית והלאומית. המוזיאון והקיבוץ מהווים מיקשה אחת שבבסיסה האמירה שזיכרון העבר הוא עניינם

של החיים. הקיבוץ פניו אל העתיד והמוזיאון מנציח את המשפחות והעם היהודי כולו. זהו מוזיאון השואה היחיד הממוקם בליבה של קהילת זיכרון חיה ודינאמית. אנשי "הבית" היו הראשונים לאסוף חומר באירופה, הראשונים להוציא כתב עת שעוסק בשואה 'דפים לחקר השואה', הראשונים להקים מערך חינוכי שעסק בהוראת השואה לדור הצעיר והראשונים לקיים עצרת ממלכתית לזכר השואה באמפיאטרון שלמרגלות המוזיאון. הראשונות של המוזיאון ויחודו

לא נמוגו עם השנים. בית לוחמי הגטאות לקח על עצמו את המשימה החלוצית, להתמקד בכל מגוון הפעילויות בנושא השואה על היבטיה והשלכותיה. בתוך כך הוא מתמקד בסיפורם של הניצולים, בדרכי התמודדותם עם החורבן ובבחירתם בבניה המשפחתית והלאומית.

במוזיאון מצוי גם "יד לילד", אתר ההנצחה החינוכי העוסק בהתמודדותם של ילדים עם אירועי השואה. עם הקמתו היה "יד לילד" מוזיאון השואה הראשון בעולם המספר לקהל יעד הכולל גם ילדים על ילדות בתקופת השואה. תערוכותיו מותאמות גם לגילם הצעיר של המבקרים והפעילות החינוכית בו משלבת גם למידה סדנאית ואמנותית.

השואה נבחנת כמשבר היסטורי, יהודי ואוניברסלי, המזמין עיסוק חינוכי בדילמות יהודיות חברתיות ואנושיות ובביטוין האקטואלי. אנחנו פועלים מתוך ההבנה שדרך זו עשויה להוביל להפנמתם של ערכים יהודיים, הומניסטיים ודמוקרטיים, המקנה כלים לשיפוט מוסרי ואחריות אזרחית. בית לוחמי הגטאות שם לו למטרה לחנך צעירים לקחת חלק בבנייתה של חברת מופת במדינת ישראל.

השנים האחרונות עומדות בסימן חילופי הדורות. הניצולים נמצאים בסיום תפקידם ההיסטורי בנושאי העדות והשליחות עוברת אל דור ההמשך. כמו תמיד נערך הבית להיות חלוץ.

להלן נושאים שמוצגים בתערוכות ומעובדים בסדנאות:

• זהות וזיכרון:

"גווילין נשרפים ואותיות פורחות באוויר" - זיכרון קולקטיבי וזיכרון אישי, שאלת זיכרון השואה וחשיבותה. אולם יזכור המציג את חפצי הארכיון בית לוחמי הגטאות. תערוכת בית עדות - סיפורם של מקימי הקיבוץ והמוזיאון.

• שואת יהודי ברית המועצות

תכנית חינוכית הכוללת פעילות סדנאית וחשיפה לתערוכות המוזיאון שמטרתן לפרוש את סיפורה המורכב של שואת יהודי ברית המועצות וגילויי גבורה יהודית באזורים אלה. תכנית זו ממומנת ע"י קרן ג'נסיס ולכן ההסעות למוזיאון אינן כרוכות בתשלום. הכניסה בעלות של 10 ש' בלבד. לחילופין ניתנת אפשרות בה מדריכים מהמוזיאון יגיעו לביה"ס ויעבירו פעילות בת שעתיים וחצי בנושא זה. פעילות זו היא ללא כל עלות.

• התנגדות ומרד

- "עם אחיי בעמק הבכא" - דילמות מנהיגים יהודיים בגטאות, במחנות וביערות. כיצד פעלה המנהיגות הרבנית בגטאות בפרט, מהן הדילמות שהעסיקו את המנהיגות בגטאות. היכרות עם הדיון הנוקב שנערך בהנהגה הדתית באשר לדרך בה ילכו עם היוודע דבר ההשמדה - סיור בתערוכת גטו ורשה.

- 'התנגד מי שהבריח כיכר לחם': סדנא על ההתנגדות היהודית בשואה, מהי התנגדות רוחנית ומהי התנגדות פיזית ומה חשיבותם?

• **דילמות מוסר בתקופת שואה**

- דילמות של מוסר ואמונה - "וחי בהם..." - המאבק על שמירת אנושיות, ערכים, וגילוייה של מנהיגות יהודית כנגד טוטליטריות וגזענות. הפעילות תעסוק בדילמות מוסריות, בקשיים ובהתמודדות שבחיי היום-יום בגטו.
- דילמות ההתמודדות עם חיי היום-יום בגטו
- דילמות של לוחמים סביב סוגיית מרד גטו ורשה
- סיור בתערוכת 'יד לילד' - היכרות עם קשיי הקיום שעמם נאלצו ילדים להתמודד, ודמויות שסייעו לילדים בהתמודדות עם המציאות הקשה כיאנוש קורצ'ק וסטפה ויליצנסקה
- 'הבחירה בטוב': סיור בתערוכת חסידי אומות העולם ודיון בדילמות המוסריות שעמן ניצבו.
- תערוכת הולנד - קהילה יהודית מתמודדת עם דילמות קיומיות שיוצר הכיבוש הנאצי
- תערוכת "אוזזה" - הצלת יהודים ע"י יהודים בצרפת הכבושה

• **האידיאולוגיה הנאצית בשרות המשטר - הניסיונות לפגוע בצלם הא-ל. האמנם צלחו?**

- אולם המחנות ודגם טרבלינקה - סיור בתערוכה ודיון על מהותו של הרוע, יחסו לאדם ודרכי התמודדותו של האדם עם הניסיון למוחקו.
- "רפואה קטלנית: בריאת הגזע העליון" סיור בתערוכה ודיון בנושא מידת סמכותם של רופאים, בחירותיהם ותרומתם לביצוע פתרונות סופיים.

